

gospodarnim ljudem, kar jim že formalno prepreči poglobljeno človeško čustvovanje.

Prvi dve zgodbi (Stara in nova hiša, Dovolj pokore) kažeta vse značilnosti ljudske povesti, kajti zgradba v obeh je, čeprav morda resnična, le preveč shematična, enostranska in vzgojna v smislu pregovora, da vsak hranilec najde svojega razsipnika, ali kakega podobnega splošno veljavnega naziranja. Enako vzgojni sta humoristično pisani „Življenje in smrt Mohorjeve knjige“ in gospodarska zgodba „Konjička bom kupil“. „Beli ženin“ je zgrajen na trdovratni trmoglavosti kmeta Vrban, nezmožnega toliko razumeti kmečki etos, da se ne bi po smrti žene Polone, „katere življenje je bilo ena sama zlita misel z Vrbanom“, zaradi nekih življenjskih potreb, ki jih je pisatelj le premalo utemeljil, poročil drugič z vdovo slučajno istega imena. Ob doraslih otrocih, ki jih zaradi neke žilave odpornosti in iz bojazni, da bi mu kdo utegnil kratiti svobodo, noče razumeti, je tako dejanje na vasi neopravičljivo. Jasno je, da kmalu spozna svojo zmoto kot greh nasproti prvi ženi (ne pa nasproti kolektivu), kar mu izpodreže življenjske korenine. V „Stricih“, najpomembnejši povesti tega zvezka, je osnova vsega dogajanja navezanost na zemljo — na kmetijo Podlog, iz katere zajema cela vrsta ljudi svojo življenjsko moč. Ta zveza, katere predstavnik je predvsem gospodar Šimen, je tako močna, da naposled splashnejo spričo nje vse druge elementarne človeške potrebe. Da bi Podlog ne trpel sramote, je v bistvu trmoglavi in oblastni gospodar dober in razumen, ko dovoli sinu ženitev z bajtarsko hčerjo in ker ponos Podloga ne dovoli najemati preveč poslov, ko sta šla dva sinova, enako samovoljna kakor oče, z doma, se mlada žena, ki se nehote podredi zahtevam kmetije, pri delu uniči in na prezgodnjem porodu umre. Vsi ti zdravi in naravni kmečki ljudje pa ne morejo razumeti krivde, ki so jo povzročili s svojim ravnanjem, vdajo se v usodo, ne da bi spoznali, kako malo človeški so pri vsej svoji moči in vihravi doslednosti. Podoba tega življenja, dasi točna in resnična, je preveč površinska, mestoma skoraj patetična in premalo iskrena, da bi zadovoljila onega, ki išče človeških globin predvsem pri ljudeh volje. Vendar je življenje v takih zvezah, kakor jo je pokazal Finžgar v „Stricih“, zelo močno in ima Podlog bodočnost prav zaradi razumskega odnosa do zemlje.

Tone Šifrer.

K R I T I K A

ANTON MELIK: SLOVENIJA

Geografski opis. I. Splošni del, 1. zvezek. Izredna publikacija Slovenske matice. V Ljubljani 1935.

Za sedemdesetletnico svojega obstoja si Slovenska matica ni mogla staviti bolj umestne in prikladne naloge, kakor da prične z izdajo velike monumentalne geografske monografije o slovenski zemlji, zasnovane in napisane po načelih moderne geografske znanosti. To tembolj, ker je tako delo logičen zaključek tradicij te naše književne družbe. Saj je Slovenska matica že v sedemdesetih letih, ko tudi drugod po svetu še ni bilo ne duha ne sluha o pokrajinskih opisih v današnjem smislu, napravila prve poskusne korake k izvršitvi načrta, ki je ostal — mutatis mutandis — pereč vse do danes, ko je izšla knjiga, ki so ji posvečene te vrstice. Takrat je poskušala dati *P. Kozlerjevi* karti Slovenije (1861) dopolnilo v obliki zemljepisnih opisov posameznih slo-

venskih dežel. Seveda se je morala poslužiti predelanih spisov *J. Erbena o Kranjski in Koroški* (1866), opis Štajerske („Slovenski Štajer“) izpod peres domačih avtorjev pa je ostal nepopoln. — Šele čez četrto stoletje je bila zopet Slovenska matica, ki je poskušala ubrati začrtano pot ter je zasnovala obsežno zbirko „Slovenska zemlja“. V njej je poverila opise posameznih slovenskih dežel našim tedanjim strokovnjakom, geografom in zgodovinarjem, ki so izvršili svojo nalogo bolj ali manj v duhu tedanjega pojmovanja takihle zemljepisnih opisov, združenih s statističnimi in zgodovinskimi v eno enoto. Takratnemu stanju vede polno dorasli *Simon Rutar* nam je obdelal Goriško in Gradiščansko (1892/1893), Trst in Istro (1896) ter Beneško Slovenijo (1899), geograf in planinec *Fr. Orožen* je opisal Kranjsko (1901/1902), koroški rojak *dr. M. Potočnik* pa Koroško (1909/1910). Nekoliko iz okvira celotne zasnove so padle *Seidlove* klasične „Kamniške ali Savinjske Alpe“ (1907/1908), vzor podrobnega pokrajinskega opisa. Slovenska Štajerska s Prekmurjem je tudi v tej zbirki ostala nedovršena, doživela je le malo zapoznani zgodovinski opis (*Fr. Kovačič*, 1926).

Izdaja zbirke „Slovenske zemlje“ se je zavlekla že v dobo, ko se je v vnanjem svetu pričela pojavljati moderna regionalno-geografska knjiga, ki ji ni več namen samo „prirodnoznanstveni, statistični, kulturni in zgodovinski opis“ posameznih političnih enot, temveč verna slika obravnavane pokrajine, ki naj po možnosti prikaže vse njene prirodne in kulturne značilnosti v medsebojni vzročni zvezi ter nam z živo besedo in nazorno ilustracijo pripomore k čim bolj resnični in dognani predstavi o njej.

Pojavila so se velika dela enciklopedičnega značaja, ki nam na osnovi podrobnih študij skušajo prikazati vso zemeljsko površino in seveda tudi oni njen neznatni drobec, ki pripada našemu narodu. Tako smo prav za prav dobili prve, na znanstveni višini stoječe geografske preglede slovenskega ozemlja šele v knjigah, kakršna je Maullova „Südeuropa“, kakršno je Marekovo delo o Jugoslaviji v znameniti Klutejevi „Handbuch der geographischen Wissenschaft“ ali Chataigneaujev opis v nedavno izišlem zvezku velike francoske monumentalne izdaje „Géographie universelle“.

Ves ta veliki razvoj mlade geografije, zlasti pa pričetek domačega geografskega raziskovanja po ustanovitvi ljubljanske univerze, so naravno še stopnjevali potrebo po geografski monografiji naše zemlje v tem smislu. Res je sicer, da takega dela še nimajo niti Hrvatje niti Srbi (kljub ogromnemu pripravljalnemu delu, ki ga je za to izvršil pokojni Cvijić s svojimi učenci), pa tudi marsikdo drugi v naši bližini ne. *N. Krebs* je sicer v svojih „Ostalpen“ zajel tudi večino naše zemlje, toda samo bežno in od strani, toliko da je dopolnil svojo izčrpno sliko o vzhodnih Alpah. In žalostno je bilo, da je moral slovenski geograf tu in tam poseči prav po tej knjigi kot edinemu delu o naših krajih, ki je ustrezalo strokovnim zahtevam.

Pa tudi marsikak drug znanstveni ali pa praktični delavec (n. pr. na gospodarskem, socialnem področju in drugod) je zaman iskal trdne opore pri reševanju teoretičnih in praktičnih problemov slovenske zemlje in slovenskega človeka. Kakor smo imeli doslej v teritorialnem smislu le opise posameznih kronovin, na prvo knjigo o celotni Sloveniji pa smo morali čakati do danes, tako so se izvršila že marsikatera dela na raznih področjih, ki se tičejo Slovenije, toda žal brez vsake medsebojne povezanosti vidikov. Prirodoslovec je gledal na stvari po svoje, gospodarstvenik po svoje, prav tako sociolog in politik, vsakdo

le s svojega dokaj ozkega stališča, brez organske medsebojne zveze. Erjavčevi „Slovenci“ in „Slovenci“ Leonove družbe so samo do neke mere skušali temu odpomoči.

Ni torej čuda, da je nova *Melikova* knjiga vzbudila med nami toliko spontanega zanimanja, temelječega na živi potrebi po njej, kakor ga vzbudi le redko znanstvena knjiga pri nas. K sreči je stvar našla delavca priznane neumornosti in vsestranosti, ki je ravno za tako delo potrebna. Ne smemo namreč pozabiti pri ocenjevanju takega dela, da je prav za geografski prikaz kake pokrajine potreben vpogled v vse mogoče znanstvene stroke in panoge, od sistematičnih in teoretičnih prirodoslovnih ved pa do praktičnih ekonomskih in socialnih ved, da je treba črpati vse mogoče vire od historičnih dokumentov preko najrazličnejših statistik do avtoptičnih opazovanj v terenu.

Pri nas otežujeta tako delo še prav posebno dva momenta. Najprej so podrobna proučevanja iz vseh onih panog, na katerih naj sloni takale pokrajinska monografija, še tako maloštevilna in nepopolna, konkretni podatki še tako pomanjkljivo in brez vsake sistematičnosti zbrani, da se pojavi sto težav, ki nanje ne bi naleteli drugod, kjer imajo že dolga leta in desetletja vse to pripravljalno delo organizirano (n. pr. dolgoletna vremenska in hidrografska opazovanja, redne, vzorno urejene demografske in gospodarske statistike itd.). Koliko smešno malenkostnih ovir nastopi pri tem, koliko borb proti nerazumevanju in birokratizmu, vse to more pač preceniti le, kdor je že imel s podobno stvarjo posla.

Drugi, še kočljivejši oteževalni moment je stara, usodna pomanjkljivost slovenskega naroda — njegova maloštevilnost. Redki krog strokovnih izobražencev iz katerekoli stroke pri nas pač skoraj ne dopušča, da bi širše zasnovana znanstvena knjiga mogla iziti brez kompromisa med strogo strokovno in poljudno-znanstveno obliko. Pogoditi to obliko in v njej obdržati pravo mero, spada med največje težave, v primeru ugodne rešitve pa tudi med največje zasluge slovenskega znanstvenika. Mar ni k zavidnemu delovnemu uspehu našega osemdesetletnika *Ferd. Seidla* pripomogla prav njegova srečna roka, ki je znala vse rezultate sodobne geologije in klimatologije prilagoditi razumevanju našega povprečnega izobraženca, ne da bi jim pri tem vzela kritično znanstveno osnovo in jih zavedla v diletantske vode?

Tudi prof. Melik se ni mogel izogniti tej poti, če je hotel, da knjiga ne bo le sinteza znanstvenih rezultatov o Sloveniji za strokovnjake, temveč tudi za širši krog čitateljev, ki si že zdavna podzavestno želi takih strokovno neoporečnih, pa vendar njim umljivih knjig. Pri tem je seveda moral računati z dejstvom, da sta razumevanje in smisel ravno za geografske probleme pri nas na splošno še vedno jako majhna, skoraj nič manjša kakor v dobi, ko je pričel Seidl orati to ledino s prirodoznanske strani.

Zato je bilo neizogibno, da je avtor v svojo knjigo vstavil odstavke, v katerih nam kratko in nazorno razloži posamezne geografske pojave in probleme na splošno. V teh poglavjih ima slovenski čitatelj prvič razložene v sintetični obliki stvari, o katerih doslej večinoma ni imel pojma. Avtor nam na ta način poda kratke splošne pregledne geologije, paleogeografije, tektonike, geomorfologije, klimatologije in vremenoslovja, hidrografije, rastlinske geografije itd. Vse to je tako spretno povezano z opisom naše zemlje in aplicirano na naše razmere, da knjigi vsaj v bistvu ne jemlje njenega značaja regionalno-geografske monografije; nasprotno, do neke meje ji podvoji pomembnost s

tem, da nam v njej nudi tudi nekak splošni domači tolmač geografske stroke, prikrojen za naše kraje in ljudi, opremljen z našo domačo terminologijo, vzeto po večini iz ljudskega besednega zaklada, ter z ilustracijami, nanašajočimi se tudi pri razlagi splošnih pojavov na naša tla. Odveč bi bilo poudarjati, da slone izvajanja na poznavanju in upoštevanju vseh, tudi najnovejših in najdrznejših ugotovitev ali predpostavk, ki jih prav v geografiji in njenih pomožnih panogah ni malo. Pisatelj pa jim zre vedno s primernim kriticizmom nasproti.

Pred seboj imamo za sedaj prvi zvezek Melikove knjige. Posvečen je v glavnem prirodno-geografskemu pregledu. Pisatelj nam v njem slika površinsko lice naše zemlje, gorske sisteme in njihovo zgradbo, geološko sestavo tal, preoblikovanje površine v normalnih razmerah, na Krasu in pod ledniki; vreme na našem ozemlju, toplotne odnošaje, padavine, oblačnost, vetrovne, vodne razmere na rekah in jezerih, rastje in živali. Vse to nam živi primeri nazorno postavijo pred oči.

Našega človeka in njegovo uveljavljanje bo obravnavala v glavnem druga polovica splošnega dela. Vendar se že tudi pričujoči zvezek prične in konča izven strogo prirodnega področja. Uvodno poglavje („Geografski značaj in geografsko-politični položaj Slovenije“) nam živo prikliče v spomin kočljivo lego naše zemlje v predelu prirodnih, gospodarskih, narodnostnih in politično-geografskih stikov, prehodov in razpotij. Tu poseže pisatelj s poudarkom nedvornih dejstev v samo jedro najaktualnejših življenjskih vprašanj male Slovenije, ki so jo današnje državne meje tako usodno razkosale. Tudi zadnje poglavje v zvezku tvori že prehod k antropogeografskemu delu, prikazujoč v sintetični obliki potek poselitve naših krajev od predzgodovinske dobe dalje ter nastanek slovenskih narodnih mejá.

Posebno pozornost zasluži ilustrativni del knjige. Tu je zbrana cela vrsta kart, skic in fotografij, brez katerih si takega dela seveda sploh ne moremo misliti. Karte in skice so deloma posnetki že drugod objavljenih originalov, v velikem delu pa povsem nove, z velikim in zamudnim trudom izvršene ustvaritve (n. pr. Geomorfološka karta slovenskega ozemlja). Tudi brez pojasnjujočih fotografij ni ostal skoraj niti eden od sistematično obravnavanih prirodnih pojavov.

Tudi bibliografski dodatek je zelo obsežen in izčrpen. Ž njim nam je ustvarjen prvi zasnutek slovenske geografske bibliografije. Bil bi morda še preglednejši, če bi se v posameznih odstavkih držal abecednega reda avtorjev.

Z Melikovo knjigo je zaključena prva doba razvoja mlade geografske znanosti pri nas. Lahko trdimo, da zelo uspešno. Samo ob sebi je umevno, da sintetična zgradba še ne more biti popolna. Saj se je sistematično podrobno proučevanje slovenske zemlje jedva pričelo. Ravno sinteza dosedanjega znanja pa nam more pokazati, kje in koliko dela nas še čaka, in nam daje potrebno pobudo. Povsem pravilno označuje to prof. Melik v svojem predgovoru, poudarjajoč, da mu je pri zamisli dela bil vedno tudi ta namen pred očmi.

Tako gradi ta prvi sintetični geografski opis Slovenije znanstvene temelje, na katerih bo slovenski kulturni svet lahko postavljaj probleme svojih življenjskih interesov. To bo pokazal še prav posebno drugi zvezek, ki bo obravnaval v celoti našega človeka, njegovo prirodo in kulturo; s tem bo usmeril še v znatnejši meri naš pogled v aktualno sedanost in nam odprl premnogo novih vidikov, pri tem pa nedvomno postavil vrsto novih, za splošnost od-

ločilnih gospodarskih, socialnih, populacijskih in drugih problemov, ki jih bo na tej osnovi šele mogoče pričeti reševati. Tedaj bomo o knjigi podrobneje poročali.

Svetozar Ilešič.

K. A. PUŠKARJEVIČ: BALKANSKI SLOVANI IN RUSKI „OŠVODITELJI“. Izdala Akademija znanosti SSSR, Leningrad 1934.

Ruski zgodovinar K. A. Puškarjevič je napisal razpravo pod gornjim naslovom, ki jo je natisnil institut za slovanoznanstvo v ruski Akademiji znanosti. V razpravi piše zgodovinar o vseslovanski ideji in njeni vlogi med balkanskimi Slovani. Vseslovanska ideja, ki so jo porodili velikoruski literati in odkoder se je razširila tudi med literate ostalih slovanskih narodov, postane z letom 1858. last ruskih publicistov in nekaterih politikov. Kmalu nato jo je prevzela tudi ruska uradna politika in vlada je začela organizirati in podpirati dolgo vrsto društev z namenom, da širijo vseslovansko idejo v Rusiji sami in med ostalimi slovanskimi narodi, zlasti balkanskimi, ki „trpe pod turškim jarmom“. Toda kakor se je pozneje izkazalo, te skromne naloge slovanskih komitejev niso izhajale iz razdraženega sočustva do „tlačnega in trpečega slovanstva“, marveč iz podobnosti opredeljene ideologije, ki se je slučajno skladala z ideologijo ruskega dvora v sedemdesetih letih. Temelj te epigonske slovanofilske ideologije je bil „boj z Evropo“. Ideologom je bila Evropa simbol meščanskega družabnega razreda, ki je začel zajemati tudi Rusijo ter rušiti fevdalno-nevoljniške razmere. Slovanofili so moledovali okoli uradne ruske vlade, da bi ta nudila pomoč ostalim slovanskim narodom, zlasti za „pomoč pravoslavnim cerkvam in šolam med južnim slovanstvom“, češ da si sicer ni mogoče misliti svobodnih Slovanov drugače, kakor v „senci mogočnih kril ruskega orla“ in obratno, da Velika Rusija brez ostalih slovanskih narodov ne more biti matica vsega slovanskega življa. Zgodovinar Puškarjevič piše: „Zoperstavljanje Rusije Evropi in mesijanska vloga Slovanov (ta častna vloga pripada velikoruskemu plemenu) v svetovni zgodovini, osnova svetovnega nazora zgodnjega slovanofilstva, je ostala bistveni moment v ideologiji epigonov slovanofilstva prav do oktobrske revolucije, ki je odpravila s scene to filozofsko-politično koncepcijo skupno z razredom, ki jo je rodil...“ Politični pomen zoperstavljanja Rusije Zapadu se najmočneje izraža v spisu enega izmed poznejših epigonov slovanofilstva A. A. Kirjejeva: „Za človeka, ki ne zapira namerno oči, ki se ne trudi, da ne bi videl tega, kar se dogaja okoli njega, sta očitna dva fakta: na zapadu Evrope se vrši znamenit preobrat, ki ni nič manj važen od tistega, ki ga je preživela Evropa ob koncu preteklega stoletja: najgloblje osnove zapadne družbe, politične, družbene in moralne so omajane in se podirajo; krščanska etika in etika spiritualistične filozofije se zamenjujeta z ateistično in materialistično etiko. Sodobna ustavna monarhija — to namišljeno zdravilno zelišče za vsa zla — je še komaj živa; ta se je že obrabila, tla ji uhajajo izpod nog in nehote odstopa mesto novi ureditvi stvari, pri kateri ne bo več vladal ‚siti bourgeois‘, marveč ‚gladujoči delavec‘ — predstavitelj četrtega stanu. . . . Kakšen bo ta red ali nered, na kakšen način bodo prišli do tega novega reda, s pomočjo krvi in nasilja s strani četrtega stanu, ali s pomočjo dobrovoljnega odstopa s strani tretjega — posebno pa, kakšnim zakonom bo podrejena lastnina — je težko povedati; a da je dejstvo strašnega prevrata, i socialnega i ekonomskega, neminljivo, to postaja vsak dan bolj jasno: ta prevrat je že na pohodu...“ Kaj nam je storiti, v čem mora biti

naše delo? ...“ „V zaščiti naših idealov.“ Po mnenju Kirjejeva je pium desiderium slovanofilskih idealov — edinstvo carja in naroda. To edinstvo se izraža v „prastarih slovanskih načelih“: „državi — moč oblasti, zemlji — moč mnenja“.

Slovanofilski ideologi so vodili oster „boj proti Zapadu“, ki je bil v bistvu le boj proti duhu časa v Rusiji. Da bi zaščitili vsak dotok „kvarnih“ zapadnih idej, so hoteli „zagraditi pred kvarnim vplivom Evrope tista slovanska plemena, katera se „priključujejo in nagibajo z nepremagljivim gonom k središču pravoslavnega sveta — k Rusiji“ in „jih pripraviti za vseslovansko zvezo“ ...“

Odločilni trenutek spopada z Evropo je nastopil. „Sedaj ali nikoli“, je patetično klical ideolog-epigon Aksakov. „Ako hočejo Slovani ostati Slovani, in ne samo ostati Slovani, marveč rešiti svojo slovansko dušo iz verig duhovnega suženjstva, potem so oni dolžni dati trden in neomajen odgovor, dolžni, da se odreko Rimu in vsem njegovim dejanjem ...“ „Izberajte sedaj, Čehi, Moravani, Hrvati, Slovaki, Slovenci. Ali hočete k zapadni Evropi in se vtopiti v često nevzdržnih duhovnih nasprotjih — poleg tega ne vaših in ne iz vas porojenih, marveč, ki so jih na vas navezali sovražniki vaše slovanske svobode — ali pa stopiti na to široko duhovno pot pravoslavne resnice, po kateri hodi 60 milijonov vaših slovanskih bratov ...“ „Od vseh slovanskih plemen je Zapad popolnoma posinovil eno — (in katerega Rusi „nimajo nobenih želj“ rešiti) — to je namreč tisto pleme, ki se je odreklo slovanskemu bratstvu ter postalo prednja vojska (!) latinskega zapada proti pravoslavno-slovanskemu svetu — to je poljsko pleme. Njega je iztrgal iz slovanskega sveta katolicizem, ta ga je pogubil in razjedel njegovo slovansko dušo.“

„Kvarni duh“ Zapada je začel pronikati tudi v dušo enovernih Slovanov — v Bolgare in Srbe. Zato je vsa delavnost slovanskih komitejev stremela za tem, da reši „pod turškim jarmom trpeče brate“. Slovanofilski publicisti v Rusiji so skrbno opazovali vse dogodke med balkanskimi Slovani in se silno razburjali, ko je srbska vlada začela sprejemati vnanje forme evropskega meščanstva, češ da te reforme rušijo resnični narodni značaj in pripravljajo nevarnost okužitve z idejami zapadne Evrope. Med južne Slovane so začeli zahajati razni ruski agentje (diplomatski, vojaški, kulturni itd.), ki so vsestransko širili in uveljavljali vseslovansko idejo. Najbolj živahni so bili spočetka v Bosni, Hercegovini in Črni gori, kjer so skušali organizirati šole in pravoslavne cerkve, pozneje pa so razširili agitacijo tudi med Srbi in Bolgari doma in v Romuniji, kamor so zlasti emigrirali slednji. (Delovanje teh agentov osvetljuje Puškarjevič s številnimi dokumenti.)

Leta 1875. se je izvršil dogodek — upor v Bosni in Hercegovini —, ki je povzročil najvišji razvoj vseslovanskih komitejev v Rusiji in v ostalih slovanskih narodih in ki je povzročil sprva srbsko-turško, pozneje pa rusko-turško vojno v letih 1876, 1877 in 1878. Slovanofilski ideologi so sedaj mislili, da je prišel odločilni trenutek, ko se mora odločiti usoda južnih Slovanov: Zapad ali vseslovanska zveza. Toda upor v Bosni in Hercegovini ni bil upor proti „umirajočemu Osmanu“, marveč upor tlačениh kmetov proti turškim plemičem, zaradi česar vselovanska ideja tu ni odjeknila. Srbi do bosanskih in hercegovskih upornikov niso čutili nobenega sočustvovanja, ampak so sami potrebovali oboroženega upora. Poleg tega so srbski narod predstavljali tako zvani liberalci, nacionalistična srbska inteligenca, v katere ideologiji so se na čuden način mešali srbski nacionalizem in zapadnoevropske socialistične ideje.

Da bi Rusi uveljavili vseslovansko idejo, so vseslovanski komiteji v ruskih mestih organizirali materialno in vojaško pomoč. Dobrovoljci, ki so prišli iz Rusije, pa so bili proti Srbom bolj nasilni od Turkov, kakor to kažejo ruska vojaška poročila, in so vseslovanski ideji bolj škodili kakor koristili. Bolgari so ostali pri vseh dogodkih vedno ob strani, nasprotno, dva bolgarska emigrantska bataljona, ki sta šla v Bolgarijo, da bi v notranjščini zanetila upor, sta se celó predala turškim oblastem. Bolgarska emigracija, ki je bila predvsem nacionalno-revolucionarna, pa je čutila tudi privilegiranost Srbov s strani Rusije, zaradi česar se ni mogla zediniti s Srbi, kljub najspretnejšemu ruskemu posredovanju.

Zgodovinski razvoj dogodkov se je izvršil: upor v Bosni in Hercegovini je bil brezuspešen, vojni, srbsko-turška in rusko-turška, sta bili za balkanske Slovane brez koristi, in po dogovorih v San Stefanu ter po Berlinskem kongresu je propaganda slovanofilskih komitejev morala prenehati, oziroma se je prav malenkostno vršila ilegalno v Bosni. Slovanski komiteji v Rusiji so se deloma razšli, deloma jih je zaradi agresivnosti razpustila vlada, kar pa jih je ostalo, so odslej vodili le poravnavo starih srbskih dolgov ter razne trgovske pogodbe zasebnega značaja.

„Rešitev bratov Slovanov“ izpod turškega jarma s pomočjo slovanskih komitejev je našla odziv tudi med določenimi javnimi skupinami zapadnega slovanstva. V centralni komite so prihajale adrese s pozdravi in vzpodbudami k nadaljnemu delu. Poljaki pa, ki so dobro čutili „svobodo v senci mogočnih kril ruskega orla“, so zapisali v adresi: „... Od mnogih strani sprejemate pozdrave kot predstavitelji številne in po vsej Evropi razmetane slovanske družine. Srbi, Bolgari, Črnogorci, Čehi so gledali na vas kakor na prelepo stavbo, v kateri so prijazno sprejeti vsi sorodniki slovanske družine. A zakaj samo Poljaki z žalostjo, nezaupanjem in kakor da bi bili v grobnem molku, ne morejo izreči niti ene same simpatične in pozdravne besede? ... Vi ste nam vzeli vse najdražje in najljubše. Vi ste popolnoma uničili in razrušili vse, kar je najdražje in najsvetejše narodu samemu kakor tudi vsakemu posamezniku ... Obrnite vso svojo moč, vse svoje delovanje za izboljšanje stanja vaših sobratov Poljakov in Rusinov sredi vašega carstva, živečih in stokajočih pod pritiskom vašega jarma in despotizma.“

Martin Vrbas.

OTROŠKI KINO

Otroški kino, bodisi umetni ali poučni, je nastal v Rusiji šele nedavno, pred približno desetimi leti in je precej zaostal za otroškim gledališčem, ki je imelo svoj vzor v ruskem, že pred revolucijo umetniško visoko razvitem gledališču za odrasle; za kino je bilo mnogo teže. Pred revolucijo je bilo v Rusiji le 1500 kinov,¹ nekaj preprostih ateljejev za filmanje in pa posredovalnic za izposojanje filmov. Po državljanski vojni je bilo posebno občutno pomanjkanje materiala; vse to je bilo treba premagati.

Prva leta po revoluciji (kino je bil socializiran leta 1919.) je sovjetska vlada uporabljala kino kot propagandno in agitacijsko sredstvo; uspelo ji je organizirati kader sovjetskih igralcev in tehnikov, ki so zamenjali meščanske. Prve uspehe je žel znanstveni film. Zanimiv in poučen je n. pr. dogodek:

¹ Leta 1934. je imela Rusija že 27.655 kinov, leta 1936. pa bo njihovo število doseglo 43.700.

lahko marsičesa nauči, in zavrača Joycea, ki izraža razpad meščanske kulture. Ruski narod ima zadosti okusa, da razkrinka vse, kar je zlaganega v umetnosti in da se od te zlaganosti odvrne. To dejstvo nalaga pisateljem in kritikom nalogo, da se učijo pri ljudstvu, ne da bi se odrekli neutrudnega dela, da zvišajo njegov kulturni niveau. Iz gesla preprostosti in ustvarjanja v ljudskem duhu izvira zahteva, da mora biti pisatelj organsko povezan z resničnim življenjem, da mora proučevati in poznati realnost. Nobene ljudske umetnosti ni moči ustvariti, če se pisatelj zapre med štiri stene in se odmakne življenju, ki ga opazuje skozi okno.

Treba je tudi opozarjati na objektivnost tisto kritiko, ki delo v celoti hvali ali prav tako v celoti zavrača in tako zmede avtorja kakor čitatelje, namesto da bi pozorno in skrbno razbrala dobre in slabe strani slehernega dela.

Delo revij mora biti zasnovano drugače. Revija mora vršiti nalogo osnovne celice, ki koncentrira idejno-tvorno vodstvo in pomoč pisatelju. V ta namen bo uprava Zveze pisateljev izdelala načrt za izboljšanje delovanja revij.

Tudi posamezni odseki Zveze pisateljev morajo biti središče ustvarjanja za tiste skupine pisateljev, ki jih družijo. Tudi tu obstoji načrt za vrsto sprememb, ki bodo povišale pomen in vlogo odseka v sistemu organov Zvezine uprave. Predvsem pa mora vodstvo Zveze sovjetskih pisateljev okrepiti individualno delo s pisateljem, in sicer ne le zato, da mu pomaga, temveč tudi zato, da skupaj s pisateljem odgovarja za njegovo delo. Pomoč in vodstvo je treba nuditi pisatelju takoj v začetku delovnega procesa, sicer se dogaja, da se izkaže kot slabo delo enega ali dveh let, kakor na primer v kinu, kjer večkrat zavračajo že popolnoma dogotovljene filme.

N. Bahtin — Prevedel V. Š.

K R I T I K A

ANTON MELIK

Slovenija. Geografski opis, I. Splošni del, 2. zvezek. Izredna publikacija Slovenske Maticе. V Ljubljani 1936. — Drugi zvezek Melikove »Slovenije« je po značaju in pomenu dokaj različen od prvega, dasi je zasnovan na istem načelu pokrajinskega opisa in zgrajen smiselno na njegovih osnovah. Vendar bo našel nedvomno ne samo drugačen odziv pri tistih čitateljih, ki so se ogreli že za prvi del, temveč se bodo intenzivno poglobili vanj tudi tisti, ki se jih je prirodni opis Slovenije v prvem zvezku bolj površno dojel, ker prirodnim značilnostim naše zemlje s svojega subjektivnega stališča ne posvečajo mnogo pozornosti ali pa jim morda celo ne priznavajo dovoljne aktualnosti.

V tem snopiču je namreč Melik pri gradnji svoje geografske monografije zajel tista poglavja, ki geografski opis najmočneje vežejo z aktualno sedanostjo in ki morajo vzbuditi interes vsakega mislečega človeka danes, ko ves svet in v posebno veliki meri naš narod bije trdō in neizprosno borbo za življenjski obstanek. Snov teh poglavij, ki obravnavajo življenje in udejstvo-

vanje človeka na slovenskih tleh, je mnogovrstna in živahno izprepletena med seboj, posamezni antropogeografski, ekonomski in socialni činitelji pa so v svoji medsebojni zvezi še tako nepreračunljivi ter po učinkih neprecenjeni, da je bilo treba posebno večje roke za ustvaritev pregledne, jasne in kolikor mogoče znanstveno-objektivne slike o vseh teh vprašanjih.

Po uvodnem poglavju o naselitvi naše zemlje, ki je bilo uvrščeno že v prvi snopič knjige, preide avtor na obravnavanje gospodarskega stanja. Po kratkih razmotrivanjih o odnošaju med narodo in gospodarsko izrabo tal se pomudi pri vsaki veji našega gospodarstva posebej, pri kmetijstvu z njegovimi številnimi panogami, pri gozdarstvu, rudarstvu, obrti in industriji, prometu in trgovini in končno tujskem prometu. Za zaključek tega poglavja oriše na kratko celotno gospodarsko strukturo in poda v zvezi s tem strukturo prebivalstva po poklicu. Naslednji oddelek je posvečen naseljem, in sicer najprej kmetijskim naseljem v njihovi celotni sliki, nato oblikam in tipom posameznih kmetskih domačij, oblikam slovenskih hiš, značilnostim in pomenu naših urbanskih naselij (mest in trgov) in končno za naše kraje nedvomno karakterističnim gradovom, samostanom in cerkvam po gorah. Tretji del knjige obravnava demografske in narodne razmere; podaja nam sliko o gibanju prebivalstva, o prirodnem in dejanskem prirastku, o notranjih selitvah in o izseljevanju, o gostoti naseljenosti, o verski pripadnosti, rasni sestavi in prosvetnem stanju prebivalstva, o narodnostni strukturi in posebno obširno o narodnih razmerah na Koroškem in v Primorju. Tudi ta del knjige je bogato opremljen s fotografijami, skicami in zemljevidi, ki so tem večje vrednosti, ker so po veliki večini prvi prikazi te vrste pri nas in plod individualnega avtorjevega dela, ki v večini primerov ni imel nobenega pripravljalnega dela na razpolago. Med njimi naj posebe omenimo karte o razporeditvi zorane zemlje, o kmetskih naseljih, o gibanju prebivalstva v dobi 1880—1831, o gostoti naseljenosti, o gozdni površini, o velikosti kmetskih posestev, o udeležbi kmetij na gozdni posesti, o razporeditvi rudnikov, o elektrifikacijski mreži, o razporedbi poglobitve industrije, nadalje karte cestnega omrežja, železniške mreže, prometne jakosti na železnicah, tujskega prometa, razprostranjenosti hišnih tipov, razširjenosti za Slovenijo tako značilnega kozolca, razporedbe, velikosti in rasti mest in trgov v dobi 1880—1931 in tri posebno značilne karte o narodnostnih razmerah na Koroškem: karta o borbi za narodno-politično mejo, karta o uporabi jezika v cerkvi in karta o razmerju med Slovenci in Nemci na Koroškem po občinah na osnovi objektivno ugotovljenega stanja za l. 1934. Kdor ima le nekaj vpogleda v to, kako nepopolno in neobdelano je bilo doslej gradivo za vse te različne probleme, bo znal ceniti avtorjev trud in vrednost njegovega dela. Da so karte v okviru pri nas danih možnosti tudi metodično in tehnično na višku, je izpričal že prvi zvezek.

Že ta kratki pregled vsebine dá slutiti vse bogastvo problemov, napopičenih v knjigi, ki naj bi predstavljala le skromen geografski opis Slovenije. Knjigi se bo moglo s strokovne strani ponovno očitati — če moremo rabiti ta izraz —, da ni strogo geografska, da posega predaleč iz področja te stroke ter obravnava na široko stvari, ki ne spadajo v geografijo. Ta očitek, ki je morda do neke mere upravičen, pa se sam od sebe preobrazi v prid

absolutno pozitivne ocenitve knjige, če zapustimo dokaj ozko, deloma šolsko okorelo stališče strokovne geografske metode opisovanja pokrajin. Zavedati se moramo, da je knjigo priklicala življenjska potreba širokega našega intelektualnega kroga, in da zato ni njena naloga samo, da po »predpisih« tako zvane regionalnogeografske sheme poda nekak suhoparen zemljepis naših krajev, »zemljepis« v tistem pomenu, ki do neke mere po pravici odbija delavce drugih strok kot suha, nepotrebna, neživljenjska in pogosto enostransko pretirana navlaka. Če je že prvemu delu knjige služilo bolj v priporočilo kot opravičilo dejstvo, da bo služila tudi kot priročnik za razumevanje splošno geografskih, geoloških, geomorfoloških, klimatoloških in drugih pojmov, v koliko večji meri more to dvigniti vrednost knjige v drugem delu, o katerem moremo mirne duše trditi, da ni le izčrpna antropogeografska slika Slovenije, temveč tudi prvi poskus njenega celotnega narodnogospodarskega, njenega sociološkega in njenega etnopolitičnega opisa. Brez dvoma je slika, ki jo iz Melikove knjige dobi čitatelj o značaju našega gospodarstva, o strukturi našega kmetijstva, o socialni in gospodarski sliki slovenske kmetije, o življenjski sili naše industrije i. t. d., tako življenjsko resnično zajeta iz globokega in intenzivnega poznavanja slovenske zemlje in njenega človeka, razen tega pa sploh doslej edina, da je podnaslov »geografski opis« nedvomno preozek in preskromen. Delu je seveda vsekakor v prid, da ga je pisal geograf, uporabljajoč pri tem v glavnem geografsko metodo, ki edina more enakomerno povezati v organsko celoto vse najrazličnejše činitelje, k sodelujejo v odnošaju med zemljo in človekom. Da je pri tem opravil dobršen delež naloge, ki bi jo morali prevzeti slovenski nacionalni ekonomski, sociološki in etnografski, bi mu bilo pač ozkosrčno šteti v krivdo.

Nasprotno, široki vidik, ki ga knjiga izpoveduje, je preprečil nevarnost, da bi avtor zapadel pretiranosti geografskega determinizma, ki često nasilno izkonstruira ali pa vsaj pretira zvezo med prirodnimi predpogoji in antropogeografskimi učinki in ki je doživel svoj najbolj kričeči in najnesolidnejši izrastek v nemški geopolitični »znanosti«, pripisujoči prirodi vplive, učinke in nujnosti, o katerih ni v življenjski stvarnosti ne duha ne sluha. Melikova zgradba je v tem oziru zgrajena na zdravem temelju, ki ima stalno na umu kritično stališče, da priroda nudi človeku možnosti, ki jih slednji izrabi ali pa tudi ne, ker jih noče, ne more ali ne zna izrabiti. Saj vemo, da jih v dobi kulturnega in tehničnega napredka često namenoma prezre, ker so drugi (gospodarski, politični itd.) razlogi in motivi krepkejši in odločilnejši, odnosno jih izrabi le v toliko, v kolikor so v skladu s slednjimi. Ta, resnici nedvomno najbližji vidik, ki ga je tako krepko podprl francoski historik Lucien Febvre v svoji klasični »La Terre et l'Évolution Humaine. Introduction géographique à l'histoire« (2. izd., Paris 1924), je v Melikovem delu povsod odločilen. Nešteto je primerov, kjer avtor pravilno poudarja, kako so na Slovenskem drugi činitelji potisnili v ozadje zgolj prirodne predpogoje. Najbolj očitne so med njimi seveda one temeljite spremembe, ki so jih v gospodarski in socialni razvoj slovenskih pokrajin prinesle nove državne meje in razkosanost Slovenije med tri države.

(Se nadaljuje) — Svetozar Ilešič

socialnega zatiranja in idejne usmerjenosti. Za največji uspeh v tej smeri velja uprizoritev Ostrovskega dela »Talenti in oboževalci« v moskovskem gledališču, uprizoritev, ki jo je vodil R. Simonov in ki je v petih letih dosegla 700 predstav. Prav toliko predstav je dosegel Ostrovskega »Gozd« pri Mayerholdu. Približno isto število predstav (766) so v stari Rusiji dosegla skupaj vsa dela Ostrovskega v moskovskih in peterburških gledališčih v razdobju dvajsetih let (1853—1873). V sedanji dobi pa postaja Ostrovski v resnici vsenarodni pisatelj. N. Bahtin. — Prevedla V. Š.

K R I T I K A

ANTON MELIK

Slovenija. Geografski opis I. Splošni del, 2. zvezek. Slovenska Matica. Melikova knjiga pa ni samo izčrpen informator o vseh problemih te vrste, temveč je tudi vsega upoštevanja vreden iniciator. Posamezni odstavki nam dajejo spodbudo v dveh smereh. Prva je teoretično-znanstvena: knjiga nam nazorno pokaže tudi v svojem drugem delu tiste vrzeli, kjer je proučevanje posameznih slovenskih problemov še v povojih ali pa se sploh še ni pričelo. Druga je praktično-življenjska: ob tej sintezi vseh gospodarskih, družbenih in narodnostnih vprašanj slovenskega človeka vstaja cela vrsta aktualnih problemov, ki bi morala in nedvomno tudi bodo vzbudila pozornost vseh praktičnih gospodarskih, socialnih, političnih in drugih javnih delavcev ter jih napotila na nova pota in k novim vidikom. V tem pogledu je knjiga nenavadno bogata. Za primer naj se dotaknemo samo nekaj značilnejših vprašanj, ki bodo s strani posameznih odločilnih strokovnjakov bržkone vzbudila živahno diskusijo, kar bo za knjigo seveda le pozitiven uspeh.

V gospodarskem delu je tako vprašanje pred vsem vprašanje našega gozda, z njim je združeno vprašanje izvedbe agrarne reforme na naših veleposestvih, ki obstoje po veliki večini iz gozdnih kompleksov in so zato pogosto osnova krepki racionalni lesni trgovini in industriji, ki bi z njimi vred propadla, kajpada ne brez izrecno škodljivih gospodarskih in socialnih posledic. Prav tako važen je v zvezi z gozdom problem eventualne notranje agrarne kolonizacije, ki ji stoji na razpolago še 23% tako zvanih relativnih gozdnih tal, t. j. takega zemljišča, ki bi bilo sposobno tudi za poljedelsko izkoriščanje. Pri preobljudenosti in gospodarski pasivnosti Slovenije je to vsekako problem, ki bi zaslužil vso pozornost praktičnih delavcev, najsi tudi se zdi, da zre avtor na eventualno izvedbo takega programa preoptimistično. Nadalje se pojavljajo vprašanja racionalizacije našega kmetijstva, ki bi moralo do skrajnosti izrabiti vsaj tisto petino naše zemlje, ki je dandanes obdelana. Pridruži se niz manjših, na videz postranskih vprašanj, kakor n. pr.: pomladitev delno propadajočega planšarstva z zopetno uvedbo in forsiranjem drobnice, ki je za naše planine prav posebno prikladna, ožvitev našega vinogradništva z ev. izvozom pridelka v obliki grozdja, ohranitev in stopnjevanje malih, a stalnih dohodkov našega kmeta, kot je n. pr. dohodek od gob, gozdnih sadežev i. t. d.

Nad vse zanimive vidike nam odpirajo odstavki o zemljiških razmerah in socialni strukturi naše vasi. Tu je predvsem nagromadenih nešteto bolj teoretično-znanstvenih vprašanj in ugotovitev iz naše agrarne in socialne

zgodovine in geografije. Socialna slika našega kmetskega ljudstva, naši grun-
tarji, kočarji, želarji in viničarji, vse to čaka še mnogo podrobnih znan-
stvenih proučitev, ki jim je dal avtor »Slovenije« odlično pobudo. Še
spada zopet vprašanje naše veleposesti in agrarne reforme, pa neuspeh pri-
zadevanj za komasacijo ali »zložbo« zemljišč, nadalje tisto na videz eno-
stavno, a vendar prav zato strahotno jasno in premalo znano dejstvo, da
prevladujejo pri nas na deželi skrajno neznatna posestva, docela nezadost-
na za preživljanje. Prvič je tu načeto tudi vprašanje udeležbe našega kmeta
na gozdni posesti, saj je gozd v normalnih razmerah našemu kmetu edini
rešitelj, z njim stoji in pada gospodarsko ravnotežje vsake kmetije.

Slično je nanizanih nešteto vprašanj pri opisih ostalih gospodarskih
panog. Naše rudarstvo je življenjsko zavisno od izvoza v druge pokrajine
Jugoslavije, prav tako industrija. Docela točno je naslikan znatno izboljšani
položaj naše industrije v novih mejah Jugoslavije, a poslabšani v italijanskem
in avstrijskem delu Slovenije. Karakteristika naših industrijskih podjetij, ki
niso »bodenständig«, temveč produkt najrazličnejših drugih, mani stanovit-
nih činiteljev, je obenem praktičen nauk za našo industrijsko politiko. Naše
prometne razmere so najbolj tipičen primer, kako spremene nove politične
meje vse tovrstne potrebe in stremljenja ne glede na prirodne ugodnosti.
Vprašanje konkurence nad železniškim in avtobusnim prometom, pa razmerje
med lukami na slovenskem Primorju, ki je zdaj pod Italijo, in jugoslovanski-
mi lukami, vse to so problemi, ki jih srečujemo dnevno na vsakem koraku
in ki nimajo praktične važnosti samo za nas kot celoto, ampak neredko tudi
za vsakega posameznika.

Še prav posebno pa so v tem pogledu bogata poglavja o demografskih in
narodnostnih razmerah. Odstavek o notranjih selitvah je zopet poln pobude
za nadaljnja podrobna proučevanja, ki jih doslej še nimamo nič; samo kratek
poskus, ki ga avtor v tem pogledu izvede na podlagi priimkov, nam dovoljno
priča, koliko gradiva te vrste je pri nas še neobdelanega in kako slabo sebe
poznamo. Poglavja, ki nam prikazujejo izseljevanje v inozemstvo in v ostale
predele naše države, ki nam tako nazorno slikajo značilni »beg z dežele«,
potem gibanje prebivalstva z veliko neskladnostjo med prirodnim in dejan-
skim prirastkom, gostoto naseljenosti i. t. d., vse to so zopet odsevi dnevi-
nega življenja in zgovoren tolmač k vsakodnevnim klicem: kam z našimi
ljudmi, kam z odvišno kmetsko mladino in kam z brezposelnim intelektual-
nim naraščajem? Tu so številke, ki nam s suhoparno zgovornostjo dokazujejo,
da Slovencem v mejah same Slovenije niti zdaleka ni dovolj kruha, kar nujno
vodi k praktičnim zaključkom, kakršne ima za posledico med drugim že
omenjena absolutna navezanost slovenske industrije na izvenslovenski trg.

Poleg gospodarske in socialne plati je seveda prav tako živa in aktualna
še slika narodnostnih razmer, ki knjigo zaključuje. To velja predvsem za
slovensko Koroško in Primorsko. Položaj na Koroškem je naslikan temeljito
in z neprikritim pogledom resnici v oči; slika o Primorski je medlejša, ker je
jasen pogled v tamošnje razmere, pač nemogoč. Vsekako je tudi tu podana
osnova za izoblikovanje kritičnega in stvarnega vidika, ki nam ne more
biti v škodo, zlasti ne v teh dneh, ko smo ne samo v vseh socialnih, marveč
tudi v nacionalnih in političnih homatijah tako na negotovem. Svetozar Ilešič.